Broj 07 | 2024.
www.nova-akropola.com

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

TEBA
JEDINSTVO IZA MNOŠTVA

ALKEMIJA

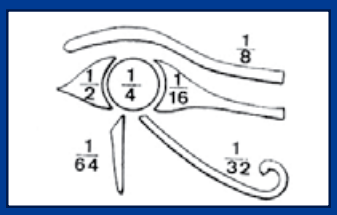

EGIPATSKA MATEMATIKA

SERAPEJ U SAKKARI

Humanitarni rad AUDREY HEPBURN

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

07 | 2024. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

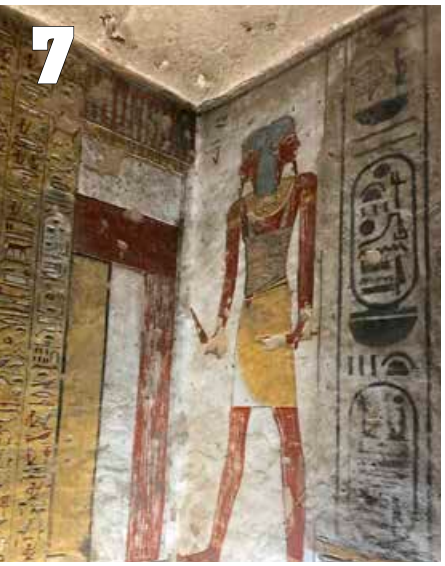

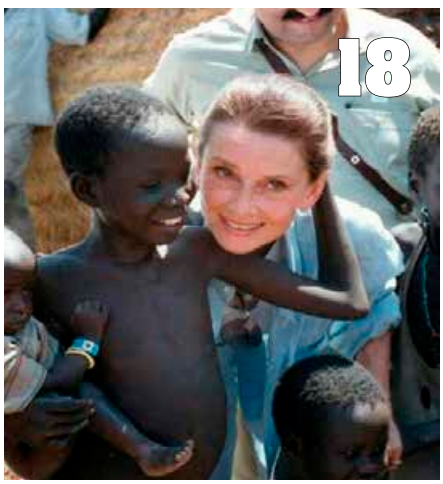

4 ALKEMIJA
Antonia Cotignola

7 TEBA – Jedinstvo iza mnoštva
Jorge Angel Livraga

10 EGIPATSKA MATEMATIKA
Atila Barta

14 SERAPEJ U SAKKARI
Marta Mihičić

18 Humanitarni rad AUDREY HEPBURN
Zdenka Cegur

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić, Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branislav Vukajlović, Damir Krivdić

Lektura: Branka Žaja

Tehničko uredništvo: Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:
NOVA AKROPOLA - kulturna udruga
Ilica 36, 10000 Zagreb
Tel: 01/481 2222
web: www.nova-akropola.hr
e-mail: info@nova-akropola.com

Iako su protekle tisuće godina od njegove kulturne i civilizacijske slave, drevni Egipat nastavlja biti živi spomenik veličanstvenih stremljenja i materijalnih postignuća. No usprkos svim istraživanjima i iskapanjima, ostaje i dalje ovijen velovima tajni. Zato nije slučajno da su staru zemlju *Kem* nekadašnji Grci i nazvali *Egipat*, što znači misterij i zagonetka.

S druge strane, nevjerojatno je koliko je većini Egipat od prvog susreta zanimljiv, čak i samo gledajući fotografije. Već djeca nepogrešivo prepoznaju mladog faraona Tutankhamona, Veliku sfingu i grandiozne piramide, a egipatski odjeli u muzejima su mjesta kroz koja se prolazi bez daha, u posvećenoj tišini.

Jedno od glavnih središta starog Egipta bio je grad *On* ili, kako su ga zvali Grci, *Teba sa stotinu vrata*. Ovaj je grad bio upravno središte Amonova svećenstva koje je tisućljećima uspijevalo sačuvati kulturno zajedništvo snažno prožeto osjećajem transcendentnog jedinstva. Razlog tome bio je općeprihvaćeni kult Amona, boga misterija i stvaranja, vezanog uz daleki, skriveni izvor Sunca i svjetla. S druge strane, Amon je bio i svakodnevna podrška običnom čovjeku, kako je ostalo zabilježeno u jednom fragmentu iz razdoblja Ramesida: *Amone, Gospodaru Tišine, ti koji hrliš na poziv nesretnika! Zovem te u mojoj nevolji i Ti se približavaš da me zaštitiš; da bi ohrabrio slaboga; da bi me spasio, pod teretom nužnosti. Ti si Gospodar Tebe, Osloboditelj, istinski Spasitelj, onaj koji hita iz dalekih mjesta da bi utješio onoga koji te zove...* Tako je Teba bila primjer skladnog suživota ljudi nadahnutih kulturnom raznolikošću i dubokom filozofijom života.

Uredništvo

ALKEMIJA

Antonia Cotignola

Iz raspoloživih povijesnih izvora znamo da se alkemija prakticirala u Europi od 13. do 17. stoljeća. Međutim, mnoštvo izvora i njihov simboličko-mitski jezik otežavaju istraživanje alkemije Zapada kao povijesne pojave. Uglavnom, drevni tekstovi navode Egipat kao domovinu "kraljevske umjetnosti". Helenistička i kasnija tradicija upućuju na boga Thota (Hermes Trismegistos u srednjovjekovnoj alkemijskoj tradiciji), koji je ljude mitske prošlosti podučavao toj velikoj znanosti.

Vrlo je teško razumjeti što je bila alkemija u Egiptu jer Egipćani nisu običnim ljudima razotkrivali misterije kojima su podučavali u hramovima. U kasnijem razdoblju, kada je kraj Egipta bio očit, izgleda da su svećenici namjerno uništili svaki vid operativnog znanja praktične magije, uključivo i alkemiju kao jednu od njezinih grana. Ostaci izvorne egipatske alkemije nalaze se, vjerojatno, razasuti u fragmentima starih mitova (kao u mitu o Ozirisu, kojeg je njegov brat Set zatvorio u sarkofag i zapečatio olovom) i u zagonetnom simboličkom jeziku zidnih slikarija i boja sačuvanih u grobnicama.

Alkemičari u Grčkoj, pitagorejci i Platon ponovno su kompilirali stari sustav "podudarnosti" između univerzalnih principa (brojeva) i različitih planova Prirode. Srednjovjekovni alkemičari smatrali su Platonova *Timaja* jednim od glavnih alkemijskih tekstova, a grčke bogove su u velikoj mjeri koristili u simboličkim prikazima "Velikog Djela".

U razdoblju helenizma pojavio se takozvani *Corpus Hermeticum*, pripisan bogu Thotu, koji uključuje dobro poznate tekstove kao što su *Pimander, Asklepije* i *Smaragdna ploča*.

Padom Rimskog Carstva tradicija alkemije sklonila se na Bliski istok. Arapi su preveli brojne grčke filozofske i znanstvene spise, uključivo neke koji su se ticali alkemije.

Najpoznatiji arapski alkemičar Jabir Ibn Hayyan (721. - 815. g.) osnovao je školu kojoj se pripisuje na stotine rasprava o alkemiji. Ime Jabir postalo je toliko cijenjeno da je, naprimjer, jedan slavni talijanski alkemičar u 13. stoljeću koristio ime Geber kao pseudonim, što je latinska varijanta imena Jabir. Geber je bio autor vrlo cijenjenog alkemijskog teksta *Summa Perfectionis*.

Kada je zapadna Europa obnovila svoje trgovačke veze s Bliskim istokom, alkemijski tekstovi ponovno su počeli kolati Zapadom. Uz Bizant i možda Siciliju, i arapska je Španjolska služila kao ulazna vrata za stare tradicije, što je ponovno omogućilo kolanje znanja arterijama starog kontinenta koji je spavao svoj srednji vijek. Druge tradicije navode da su, nakon što je Istok obnovio trgovačke veze sa Zapadom u kasnom srednjem vijeku, Europljani imali pristup izvorima mudrosti u Kini, gdje se alkemija prakticirala tisućama godina i očuvala u pravcu koji povijesno poznajemo kao taoizam.

Tri su agensa posredstvom kojih alkemičar ostvaruje svoje djelo: *Lapis philosophorum* (filozofski kamen), *Alkahest* (univerzalno otapalo) i *Elixir vital* (eliksir života).

Smaragdna ploča

Prema H. P. Blavatsky, jedini izvorni spis iz takozvanih "hermetičkih spisa" bila je slavna *Smaragdna ploča* pripisivana Hermesu Trismegistosu. Teško je pripisati ovaj traktat nekom autoru ili određenom razdoblju zato što posjedujemo samo njegove latinske i arapske prijevode, a jedine poveznice koje imamo s Hermesom Trismegistosom su stare legende, od kojih je većina simboličke naravi. U članku pod naslovom *Alkemija u 19. stoljeću* H. P. Blavatsky objašnjava poteškoće koje nastaju kada se ovu raspravu želi pripisati samo jednom autoru: "Nije li nam Avicena rekao da je *Smaragdna ploča*, najdrevnija alkemijska rasprava, pronađena na tijelu Hermesovu, koje je prije nekoliko stoljeća u Hebronu sahranila Sara, žena Abrahamova. Međutim 'Hermes' nikad nije bilo ime osobe, već generička titula, što je analogno upotrebi termina 'neoplatonički' u drevnim vremenima ili termina 'teozof' danas. Što uopće znamo o Hermesu Trismegistosu, triput velikom? U Platonovo vrijeme, Hermes je bio poistovjećivan s egipatskim Thotom. Međutim, riječ *thot* ne znači samo 'inteligencija', nego i 'skupina' ili 'škola'."

Zapravo je Thot-Hermes samo personifikacija pojma *Glas* (ili svetog učenja) svećeničke kaste u Egiptu, *glas* velikog hijerofanta. H. P. Blavatsky također spominje da su alkemijska znanja izgubljena na Zapadu ostala zakopana u inicijatskim kriptama antičkog Istoka te da je sve do 19. stoljeća sve u vezi alkemije zacijelo uvezeno iz Kine, a zatim pretvoreno u "hermetičke spise".

U gotovo svim alkemijskim tekstovima nalazimo barem dva moguća ključa za tumačenje simbola i alegorija. Prvi se odnosi na pretvaranje metala iz nižeg, kaotičnog stanja, u više, stabilnije i plemenitije stanje. Drugi se ključ odnosi na preobrazbu "kaotičnih" ili animalnih elemenata kod ljudi u one uzvišenije. Prevladavanje plemenitih elemenata nad onim nagonskim pretvorilo bi pojedinca u "zlatnog čovjeka" (Platon, *Država*, legenda o metalima).

Sve alkemijske rasprave, bilo izražene u književnom bilo u grafičkom obliku, koriste simbole i alegorije. Stoga će, kao i u bilo kojem simboličkom sustavu, postojati različiti ključevi tumačenja koji će olakšati razumijevanje na različitim razinama. Za početnike će i puko utvrđivanje točnih izvora biti naporan zadatak. Prema H. P. Blavatsky, "budući da u Europi ima više lažnih nego istinitih spisa, i sam Hermes bi se našao izgubljen."

Alkemijsko djelo

Tri su agensa posredstvom kojih alkemičar ostvaruje svoje djelo: *Lapis philosophorum* (filozofski kamen), *Alkahest* (univerzalno otapalo) i *Elixir vital* (eliksir života).

Eliksir života obnavlja fizičko tijelo i produžuje ljudski život. H. P. Blavatsky razlikuje mali od velikog eliksira. Onaj koji se koristi na fizičkom planu povezuje se s pretvorbom metala i obnovom mladosti. "Veliki eliksir" je simboličke naravi i daje najveći mogući dar: svjesnu besmrtnost u duhu, nirvanu kroz sve cikluse koja prethodi paranirvani ili apsolutnom sjedinjenju s Jedinom Esencijom.

U mističnom smislu filozofski kamen simbolizira preobrazbu čovjekove niže prirode u najvišu i božansku.

Alkahest je omogućavao da se sve stvari rastope da bi se uklonile sve nečistoće. Bio je agens na koji se misli u alkemijskoj definiciji "solve et coagula" (razrijedi i zgusni). U jednom mističnom smislu, bio je Vrhovno Biće, sjedinjenje koje uklanja sve nečistoće i vraća elemente njihovoj prvotnoj biti.

Filozofski kamen omogućavao je pretvorbu neplemenitih metala u zlato. "U mističnom smislu, međutim, filozofski kamen simbolizira preobrazbu čovjekove niže prirode u najvišu i božansku" [1].

Traženje praiskonske materije temeljni je dio procesa učenja u alkemiji. Praiskonska tvar je materija u nediferenciranom stanju, *prakrti* na sanskrtu. To nije materija

[1] *Teozofski rječnik*, Helena Petrovna Blavatsky

U alkemijskim tekstovima ili slikama četiriju elemenata, četiri elementa su predstavljena preko brojnih tipičnih simbola. Titus Burckhardt objašnjava da je "prema hermetičkoj tradiciji, prirodan poredak elemenata predstavljen ili križem čija središnja točka odgovara kvintesenciji ili koncentričnim krugovima, a u tom slučaju Zemlja je središnja točka, a Vatra vanjski krug. Može se prikazati i sastavnim elementima "Salomonova pečata", koji se prikazuje kao preklapanje dvaju jednakostraničnih trokutova. Trokut s vrhom prema gore odgovara Vatri, a trokut s vrhom prema dolje Vodi. Gornji dio trokuta koji predstavlja Vatru zajedno s vodoravnom stranom drugog trokuta, predstavlja element Zrak, dok isti simbol na suprotnoj strani, okrenut prema dolje, simbolizira element Zemlje. Kompletan Salomonov pečat simbolizira sintezu svih elemenata i, prema tome, spoj svih suprotnosti."

ČETIRI ALKEMIJSKA ELEMENTA

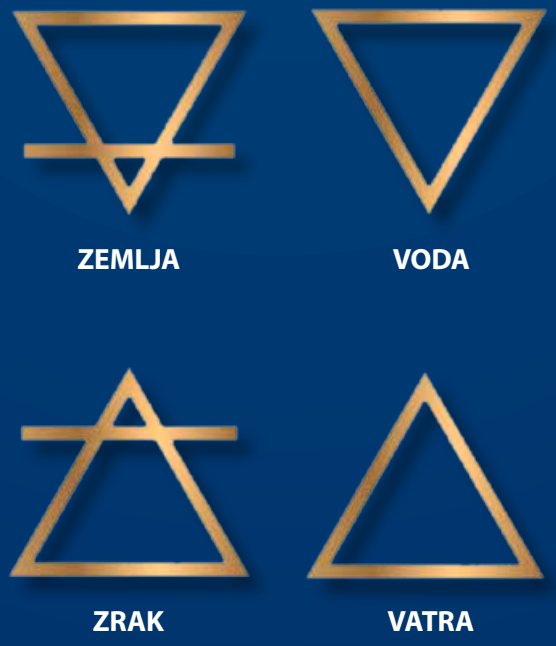

u kaotičnom stanju, poput olova ili većine materijala koji nas okružuju. Praiskonska materija je bezoblična, ali može poprimiti bilo koji oblik koji joj se da.

Iz praiskonske materije, kroz svoju prvu diferencijaciju eter koji ispunjava sav prostor, proizlaze četiri elementa, iz kojih proizlaze i svi oblici materije u tjelesnom svijetu.

Alkemijski koncept četiriju elemenata može se povezati s hinduističkim konceptima Sankhya škole, "bhutas" i "tanmatras", gdje svaki element materijalnog svijeta ima svoj komplement u spoznajnom svijetu subjekta.

U kozmološkoj shemi, metali proizlaze iz četiriju elemenata. Postoji sedam metala ili "zemaljskih" planeta, kako ih često nazivaju zbog činjenice da svaki predstavlja fizičku kristalizaciju energije koja proizlazi iz sedam astroloških planeta. Metali se "rađaju" evolucijskim procesom, tj. svaki od njih "sazrijeva" unutar Zemlje, pod utjecajem odgovarajućeg planeta. Njihovi su znakovi isti kao i znakovi planeta: zlato odgovara Suncu, srebro Mjesecu, živa planetu Merkuru, bakar Veneri, željezo Marsu, kositar Jupiteru i olovo Saturnu.

Proces pretvaranja elemenata događa se u uzastopnim etapama, od kojih se u alkemijskim tekstovima spominju tri, sedam, dvanaest, pa čak i dvadeset i jedan. Djelo započinje, kao što je već spomenuto, pripravljanjem *materije prime* ili pripravljanjem žive sa sumporom i soli, što se prikazivalo u "atanoru" (posudi-peći u kojoj se pripremao eliksir). Kao što zlato i srebro predstavljaju statičnu kristalizaciju Sunca i Mjeseca, sumpor i živa su aktivne ili dinamične manifestacije dviju suprotnih snaga.

Platon je podučavao da postoje ljudi od zlata, srebra, bronce i željeza. Također se osvrnuo na mogućnost legura ili smjesa metala u dušama te na pretvorbe kroz inicijacijsko-pedagoški postupak, u kojemu upravo i leži važnost ove stare velike znanosti.

Sa španjolskog prevela: Nives Lozar

TEBA
JEDINSTVO IZA MNOŠTVA

Jorge Angel Livraga

Život u Tebi, Gradu, bio je bogat i pun obilja, ali istovremeno i miran. Čovjeku 20. stoljeća vrlo je teško zamisliti kako se tamo živjelo. Predrasude današnjeg doba zaklanjaju nam pogled poput neprozirnog vela, onemogućavajući nam shvatiti život toliko drugačiji od našeg. Možda bi najznačajnije obilježje na koje možemo ukazati bila odsutnost negativnih emocija među stanovnicima. Usprkos njihovom velikom broju (Teba je mogla imati više od devedeset tisuća stanovnika), uspjeli su se održati kao velika obitelj, s osobitom psihologijom koju obitelj, kao trajna društvena jezgra, posjeduje. To ne znači da nije bilo problema; oduvijek je bilo i dobrih i zlih ljudi jer nema tog sustava koji bi mogao obuzdati zloćudnu ljudsku prirodu ili iskvariti dobru. Ali njihov je zakon, istovremeno prirodan, praktičan i nadasve brz, održavao harmoničan red u kojem su krađe, ubojstva i uvrede uistinu bili iznimke koje su potvrđivale pravilo mirnog suživota.

Suprotno od "klišeja" koje nam prikazuju povijesne knjige, stanovnik Tebe je bio veseo i jednostavan čovjek.

Bio je vrlo sposoban i djelotvoran u svemu što je radio. Pratila ga je radost, a kad bi bio tužan ili potišten, otvoreno bi to izražavao. Usiljeni intelektualizam i kritičnost prema svemu što drugi misle ili rade smatrali su neobičnom, ako ne i smiješnom pojavom.

Za drevne stanovnike Grada, život i smrt nisu postojali u obliku kakvom ih danas zamišljamo. Bol koju su osjećali kad bi završio život njima dragih osoba, mogao bi se danas usporediti s osjećajem koji bi nas obuzeo kad bi neka draga osoba zauvijek otputovala na dalek put. Vjera da su Bog i bogovi stvorili svijet na najbolji mogući način lišila ih je svake egzistencijalne tjeskobe, ne umanjujući njihovu osjećajnost, ljubav i čežnju. Ona je uvijek bila prožeta potpunom sigurnošću u univerzalni poredak koji je pravedan i dobar, pa je stoga takva i ljudska sudbina.

U Egiptu nije bilo robova. Štoviše, ratne zarobljenike osuđene na rad izvan gradova nerijetko su oslobađali. Oni koji su radili na podizanju nekog obeliska, činili su to kao što je kršćanin gradio katedralu ili musliman džamiju.

Jedna od čestih kritika koje se upućuju drevnim Egipćanima odnosi se na njihovu vezanost za mrtvo

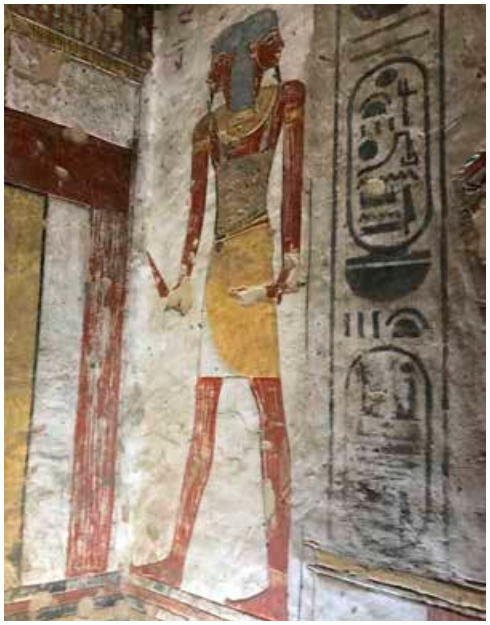

tijelo, s obzirom da su obavljali složene obrede mumifikacije kako bi ga sačuvali.

Onaj tko poznaje egipatsku klimu zna da se takvi pogrebni postupci nisu provodili zato da se očuva tijelo. Da su tijela jednostavno ukapali u suhim područjima zapadne obale, ona bi se očuvala – kako je pokazala moderna arheologija – u boljem stanju nego nakon procesa mumifikacije. S druge strane, ovaj psihopompski proces poslije smrti bio je namijenjen samo faraonima, plemstvu, svećenstvu i onima koji su se istaknuli svojim služenjem zajednici. Samo u doba dekadencije, kad je na vlast došla plutokracija koja je konačno izopačila prvobitnu teokraciju, pogrebne su svečanosti postale dostupne svima koji su ih mogli platiti, bez obzira na njihove duhovne kvalitete. Ali, to je bila samo jedna od popratnih posljedica stranih utjecaja i nestanka drevnih običaja. Egiptu je bilo potrebno dugo vremena da se rodi, a jednako toliko mu je trebalo i da umre. U doba Rima, ova zemlja magije *par excellence* postala je samo glavnom žitnicom Europe. Kad se ogromna teokratska država raspala, svojim je već razrušenim građevinama i znanjem o prirodi i duši zadivila svijet i dala poticaj novim duhovnim stremljenjima, od grčkih do islamskih, a Veliki misteriji vratili su se u izvor milosti iz kojeg su i potekli čekajući pogodnija vremena.

Već smo spomenuli da je nakon razdoblja Ramesida Nova država izgubila svoj vodeći impuls. Kroz sljedeća su stoljeća svećenici-mazi prikupili i sakrili sve, od znanja do obrednih predmeta, osim onog što je zbog svoje veličine moralo biti prepušteno sudbini, no i to je prethodno dezaktivirano. Ono što nisu dezaktivirali, ostalo je, poput mitskog Velikog spavača, zaštićeno od znatiželje onih koji ne razumiju misterije (premda je fizički dostupno pogledu milijuna posjetitelja), čekati trenutak neumitnog cikličkog uskrsnuća svetih vremena.

Napisali smo nešto o Tebi živih, a sada ćemo se posvetiti onoj drugoj Tebi, Tebi mrtvih, koja je u povijesno doba cvjetala na zapadnoj obali, obali Zalazećeg Sunca, Maamona. Ona nije bila suprotnost Tebi živih, već ju je nadopunjavala (ili obrnuto), nalazeći se na drugoj obali Rijeke vidljivog života zvane Hapi, Sreća, Plavi ili Rijeka koja silazi s neba. Ta je rijeka bila struja božanskog daha ispunjenog darovima, rijeka koja sjedinjuje daleka mjesta i zemaljski je odraz druge rijeke, rijeke zvijezda koja teče preko neba i koju Sunce mora prijeći, a tako i bogovi i čovjek.

Na zapadu, oko osam kilometara od rijeke, iza brežuljaka Deir el-Bahari, leži takozvana Dolina kraljeva. Nalazi se na ulazu u veliki kanjon ili kotlinu koju današnji stanovnici nazivaju Wadi Biban el-Moluk, odnosno Dolina kraljevskih vrata. Ta je dolina danas pustinja, a ima dva ulaza, istočni i zapadni. U davno doba kad je Crveno more bilo plodna dolina, i ta je dolina, poput ostalih u blizini, bila plodna. Pretpovijesni su lovci ostavili crteže na stijenama koji ih prikazuju u lovu na slonove i nojeve. S njene druge strane uzdižu se visoke Zapadne planine s najvišim vrhom Gurnom. Ako prijeđemo preko ovog blago zaobljenog reljefa, danas toliko izmijenjenog erozijom i djelovanjem čovjeka, dolazimo do ogromne pustinje, dna nekadašnjeg pretpovijesnog mora.

U blizini Doline kraljeva leže i takozvane Dolina kraljica i Dolina plemstva.

Čitavo područje ima oblik prirodnih amfiteatara na kojima se odražava nemilosrdno sunce, što još više podiže temperaturu i čini ga jednim od najtoplijih mjesta na planetu. Teško je zamisliti da su se ovdje prije desetak tisuća godina, ili čak i manje, kroz šume obrušavali vodopadi, a zbog umjerene temperature

ovo je područje pružalo dom velikom broju živih bića.

Arapski naziv za Vrata kraljeva ukazuje nam na ono što inteligentniji povjesničari upravo otkrivaju: da današnja atmosfera pustoši, još više naglašena neprestanim iskapanjima koja su ostavila tragove kao nakon teškog bombardiranja, ne odgovara izgledu koji je dolina imala u vrijeme XVIII. ili XX. dinastije. Nekoliko pokazatelja na koje je već početkom 19. stoljeća skrenuo pažnju veliki istraživač Belzoni, ukazuju na činjenicu da su grobovi, isklesani u stijeni, a čiji su ulazi danas goli, nekad imali raskošne ukrase i vrata od laganog drveta koja su danju bila otvorena, slično kao i danas na grobljima u nekim krajevima. U pojedinim dijelovima godine vrata bi ostajala zatvorena iz obrednih razloga.

Na kraju kažimo i to da su u drugoj Tebi, Tebi mrtvih, živjela bratstva pod stijegom ležećeg šakala koji se još uvijek može vidjeti na pečatima kao prikaz ezoterijskog boga Anubisa. Bratstva su boravila u određenim dijelovima grada mrtvih, nadzirući naoružane stražare i dresirane životinje koji su čuvali riznice od nezasitne pohlepe pustinjskih pljačkaša.

Moguće je da su se poput drugih starih naroda i Egipćani ondje povremeno okupljali kako bi donijeli poklone svojim rođacima i faraonima, plemstvu i svećenicima, čija su tijela počivala u nepristupačnim dubinama podzemnih hramova - "lansirnih rampi" za duše dobrih. Njihove su relikvije bile štovane na isti način kao što će tisućama godina kasnije druge religije to činiti sa svojim svecima, kojima se također pripisuju velika djela i čudesa.

Tako je ovo transcendentno jedinstvo povezivalo dvije Tebe u komplementaran sklad.

Nekoliko je pogrebnih hramova bilo podignuto i na zapadnoj obali, što dokazuju divovske ruševine Rameseuma i hrama kraljice Hatšepsut. Tamo su također i zagonetni Memnonovi kolosi posvećeni Izlazećem Suncu. Rađanju, podnevnom sjaju i zalasku Sunca dana su imena Memnon, Amon i Maamon, a smrt je bila rađanje i zora na drugoj obali života.

Prema današnjim arheolozima, likovi ovih divova koji sjede na obrednim prijestoljima nalazili su se ispred pogrebnog hrama Amenofisa III., o kojem su oni jedini preostali dokaz. No, ezoterijska ih tradicija smatra puno starijima od bilo kojeg spomenika posvećenog nekom "povijesnom" faraonu, tvrdeći da su bili prineseni kao žrtva Izlazećem Suncu, kako ih i danas naziva ne uvijek naivna narodna predaja.

Danas su visoki oko osamnaest metara, iako su s krunom i opremom bili vjerojatno nekoliko metara viši. Bili su obnavljani i u njih se klesalo i urezivalo bezbroj puta. Bili su vrlo poznati u antičko doba, tako da su grčki glazbenici dolazili na hodočašća u namjeri da čuju sedam osnovnih tonova kojima se u zoru oglašavao jedan od kolosa. U rimsko se doba govorilo o jednom tonu koji u našoj ljestvici odgovara tonu *fa*. Restauracije cara Septimija Severa 199. godine zauvijek su ušutkale sjevernog diva koji je stvarao zvuk. Jedan od mnogih istraživača iz 19. stoljeća izjavio je na jednom znanstvenom skupu u Londonu da je ponovno čuo isti zvuk, ali za to nema dokaza niti su opsežni pokusi, provedeni u 20. stoljeću, dali ikakav rezultat. Službena znanost objašnjava ovaj fenomen (a kao što znamo, današnje se otuđenje sastoji od objašnjavanja svega, bez obzira je li istina poznata ili nije) tako što ga pripisuje širenju jednog od kamenih blokova koji se zagrijava pod prvim zrakama sunca nakon hladne pustinjske noći. Ovo ne možemo prihvatiti, jer ogromna masa kolosa ne dopušta suncu na površini kamena izazvati zamjetniju promjenu temperature u prohladna jutra. Vjerujemo da je istina jednako nedohvatljiva kao i dva divovska spomenika, iako ih je oboje okrnjilo ogromno neznanje i taština ljudskog roda.

Samo smo uz izuzetan napor u stanju zamisliti kako je izgledala Teba mrtvih prije tri tisuće ili više godina, jer se nakon gotovo potpunog uništenja Tebe živih, njenih vrtova i umjetnih jezera, klima promijenila. Štoviše, pljačke i štete od eksplozija, neprekidna iskapanja i prirodni pješčani nanosi, kao i mreža turističkih obilazaka, korjenito su i nepovratno izmijenili lice zapadne Tebe. Crteži iz 18. i 19. stoljeća, pa čak i fotografije s početka 20. stoljeća, ukazuju nam na zadnje velike promjene. A kako je prije toga izgledala? Njenu grandioznost nismo u mogućnosti vidjeti pa svatko može pustiti svojoj mašti na volju.

Iz knjige: Teba, *Jorge Angel Livraga*

EGIPATSKA MATEMATIKA

Atila Barta

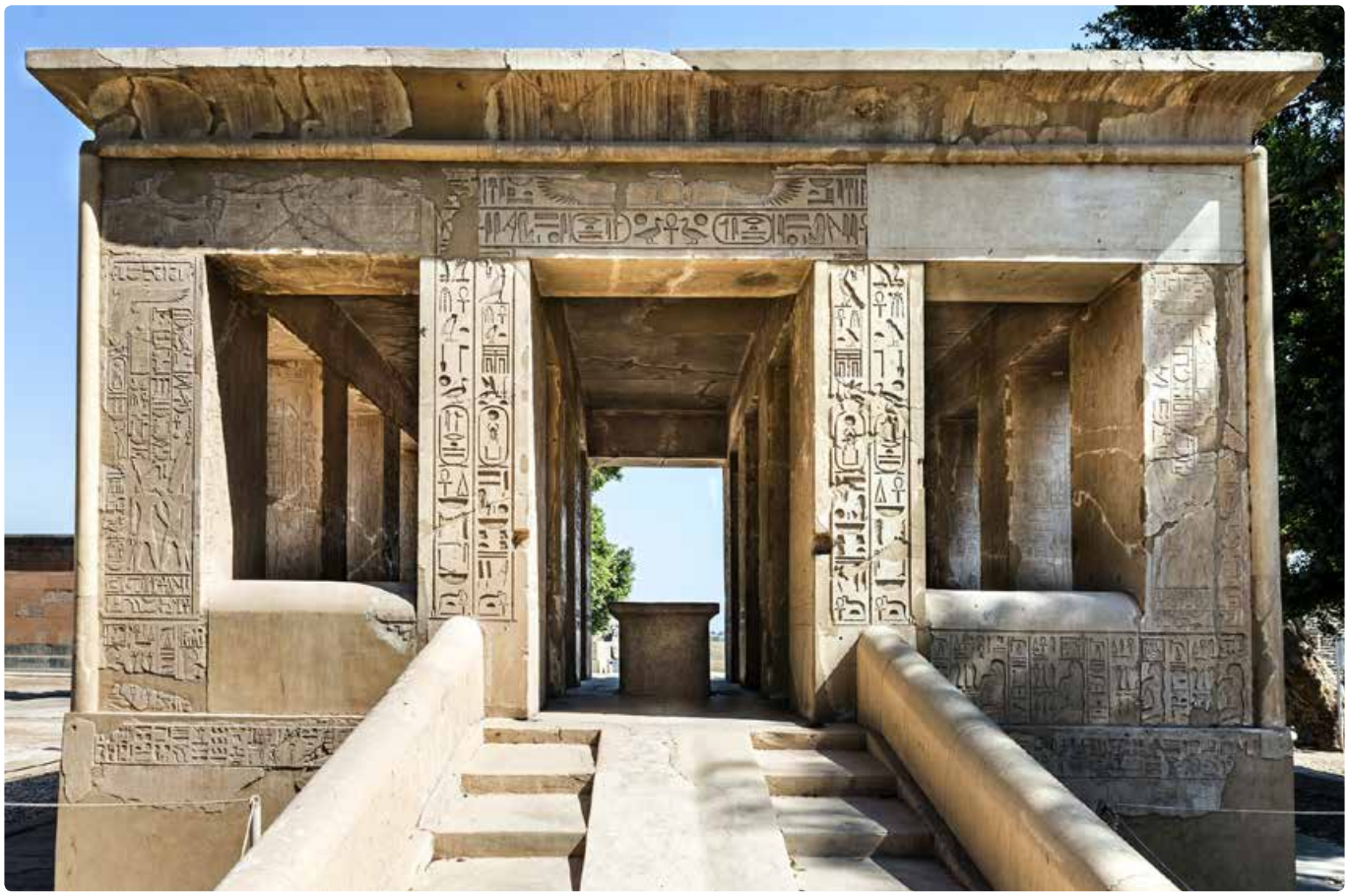

Ja sam Jedan koji postaje Dva.
Ja sam Dva koji postaje Četiri.
Ja sam Četiri koji postaje Osam.
Potom sam opet Jedan.
(Pentamonov sarkofag, Muzej u Kairu)

U ovim zagonetnim stihovima skriven je odnos drevnih Egipćana prema brojevima, a koji je bio temeljno drukčiji od onoga današnje civilizacije.

Što današnjem čovjeku predstavljaju prirodni brojevi jedan, dva, tri, ... do u beskonačno? Oni su apstraktne oznake kojima se izražava količina nečega. Zbog toga što im ne pridajemo neku određenu kvalitetu, podložni su svim aritmetičkim operacijama (zbrajanje, oduzimanje, množenje…). Njihov niz je diskretan i ništa se ne zna o onome što razdvaja dvije uzastopne vrijednosti.

Osim ove statične matematike drevni Egipćani su poznavali i jednu drugu, tzv. dinamičku, odnosno "živu" matematiku, matematiku prirode.

Oni su, u poznatoj nam povijesti, imali najrazvijeniji odnos prema metafizičkom i arhetipskom (idejnom), jer su smatrali da je sve što postoji i živi, uključujući i Egipat, nastalo i uvijek će nastajati od "gore". Od najmanjih mikroorganizama pa do galaksija, sve "izlazi" iz svijeta ideja i "ulazi" u svijet materije, stvarajući tako neki od bezbrojnih oživljenih oblika, da bi se zatim, napuštajući svoj oblik, ponovno vratilo svome izvoru i "čekalo" novi ciklus manifestacije. Međutim, svijet ideja bio je i njima podjednako nevidljiv kao i nama. Da bi izrazili nevidljivo u vidljivom, stvorili su simbole. Za njih je svaki simbol bio živa veza između ta dva svijeta. Prirodni brojevi bili su upravo takvi simboli i opisivali su zakonitosti procesa prema kojemu sve nastaje, pa zatim opet nestaje.

BROJEVI I STVARANJE SVIJETA

Drevni su Egipćani poznavali broj koji mi nazivamo nulom. Nula je predstavljala krajnji uzrok svega iza kojeg nema drugog uzroka, ideju koja još nije pokrenuta. Međutim, vrlo rijetko su je imenovali jer su smatrali da čovjek nije dovoljno dostojan govoriti o skrivenom uzroku svega. Zanimljivo je da su stvaranje univerzuma koje je zabilježeno u njihovim *eneadama* (npr. Heliopoliskoj), prikazivali pomoću prirodnih brojeva. Brojevi Jedan, Dva, Tri, Četiri simbolički su predstavljali misterij nastanka fizičkog svijeta iz svijeta ideja i način "širenja" i "spuštanja" u materiju, a Pet, Šest, Sedam, Osam i Devet put povratka izvoru da bi nakon toga započeo novi ciklus s brojem deset.

Himna posvećena Amonu Ra, sačuvana u poznatom *Papirusu Leyden*, zorno prikazuje navedenu vezu između brojeva i geneze. Himna se temelji na igri riječi i brojeva, i sastoji se od dvadeset i sedam strofa koje su podijeljene u tri grupe po devet strofa. Strofe koje počinju s istim brojem u osnovi govore o istom principu, samo na drugoj razini manifestacije. Tako je tajanstveni početak stvaranja opisan u strofama koje počinju s Jedan (1, 10 i 100): "On koji je započeo početak, Amon koji je došao na početku, čija tajanstvena pojava nikome nije znana. … Bog nad bogovima, proizišao iz samoga sebe. Sva božanska bića nastala su poslije njegova postanka." Strofe koje počinju s Dva (2, 20 i 200) govore o prvoj dvojnosti, o prvom razdvajanju jedinstva na suprotnosti koje se nadopunjuju. Strofe koje počinju s Četiri (4, 40 i 400) vezane su uz genezu na fizičkom planu: "Nevidljiva esencija stvara samu sebe." Strofe 50 i 500, čija prva riječ "dua" znači Pet, ali i "štovati", sadržavaju himne koje veličaju čuda Stvaranja. Strofe 70 i 700 govore o načinu oslobođenja od svih ograničenja pojavnog svijeta.

Ovakvo poimanje brojeva u Egipćana imalo je presudan utjecaj i na velikog grčkog filozofa Pitagoru koji je učio u egipatskim hramovima. Vrativši se u Grčku, osnovao je filozofsku školu čije se učenje temeljilo na broju kao arhetipu. Smatrao je da su "sve stvari uređene na temelju brojeva" i da stoga filozof koji neprestano traga za istinom mora razotkrivati i misterij brojeva.

Međutim, samo su egipatski hijerofanti posjedovali znanje o "živim" brojevima i onome što se nalazi "između" njih. Prema njihovu uvjerenju, ovi brojevi nisu zbrojivi jer bi se tako zbrajale "kruške" i "jabuke" tj. kvalitativno posve drugačije stvari. Ne može se zanemariti ni ono što čini prijelaz iz jednog broja u drugi, tj. jedne faze u drugu fazu manifestacije jer je ona neprekinuta. Ali što je to *Jedan* i kako postaje *Dva*, zatim sve ostalo, da bi na kraju opet postao *Jedan*? Odgovor na ovo pitanje skriven je u prošlosti jer su sačuvani uglavnom samo arheološki ostaci koji govore o korištenju brojeva u trgovini, graditeljstvu i svakodnevnom životu.

Iako je egipatska matematika bila široko primijenjena, njena sakralna namjena nema svoje zasluženo mjesto u povijesti matematike, što je u najmanju ruku nepravedno.

OZNAČAVANJE BROJEVA

Egipćani su koristili dekadski sustav brojeva, što je i razumljivo jer on najbolje izražava spomenuto ciklično ponavljanje geneze. Za njihovo zapisivanje koristili su različite oznake u hijeroglifskom, hijeratskom i demotskom pismu. Hijeroglifsko pismo služilo im je uglavnom za sakralnu matematiku, a ostala dva za svjetovnu tj. računsku matematiku. U sva tri pisma posebno su označavali samo "istaknute" brojeve dekadskog sustava, a da bi zapisali neki proizvoljni broj, ponavljali su ga najviše devet puta. Smjer pisanja i čitanja tekao je s desna na lijevo tj. obrnuto od današnjeg načina.

U hijeroglifskom pismu "jedan" su označavali vertikalnom crtom, "deset" obrnutim slovom U, "sto" spiralom, "tisuću" simbolom lopoča, "deset tisuća" prstom, "sto tisuća" gušterom, a "milijun" čovjekom koji uzdiže ruke prema nebu. Ovaj potonji je ujedno korišten i kao simbol za beskonačno. Zanimljivo je da jedan zidni zapis o vojnom pohodu 3300. g. pr.Kr. spominje brojku od milijun četiri stotine dvadeset i dvije tisuće (1.422.000), što još više pobuđuje pažnju ako se prisjetimo da su stari Grci imali oznake za brojeve do deset tisuća, a da se pojam milijun u našoj civilizaciji pojavio tek u drugoj polovici 14. stoljeća.

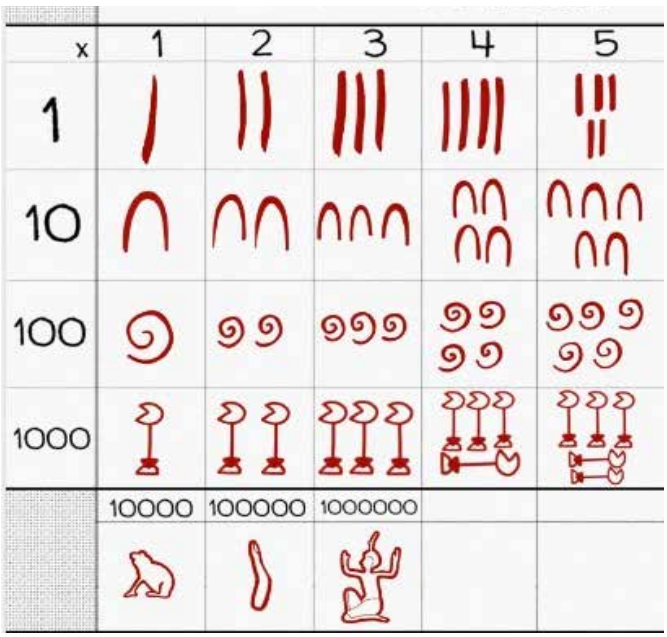

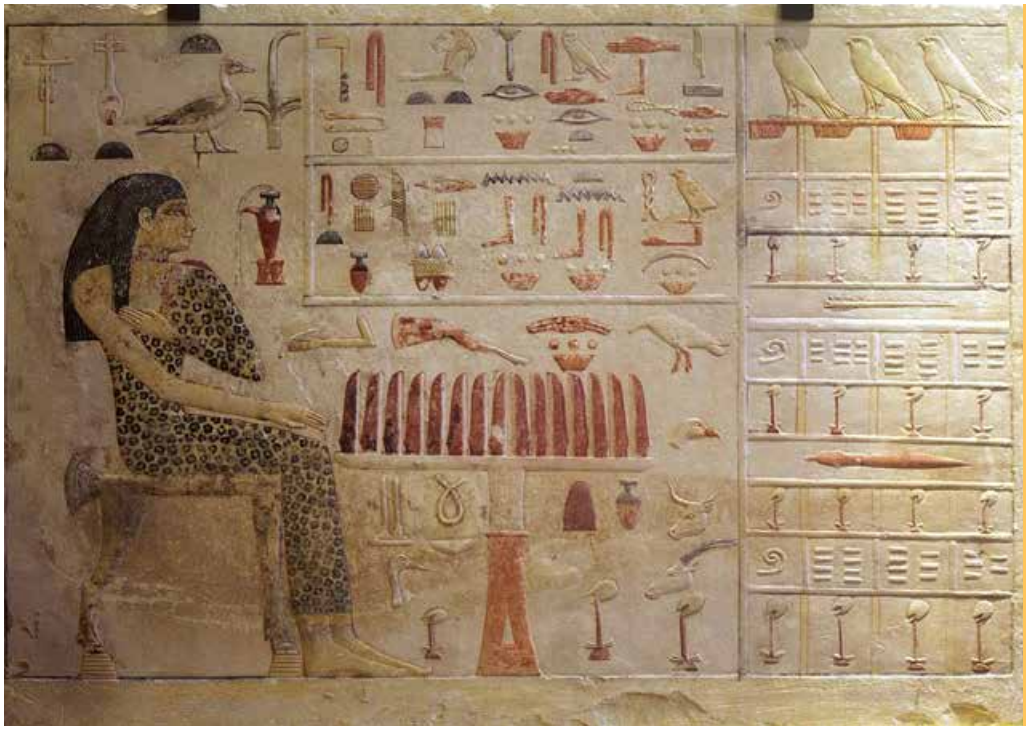

Princeza Nefertiabet, IV. dinastija, stela iz Muzeja Louvre.

Princeza prikazana pored stola sa žrtvenim prinosima odjevena je kao svećenica u leopardovu kožu te podsjeća na drevnu egipatsku božicu Sešat, božicu znanja, mudrosti i pisanja te zaštitnicu astronomije, astrologije, gradnje, matematike i općenito znanosti.

MATEMATIČKI "PRIRUČNICI"

Otkriće i dešifriranje dvaju znamenitih papirusa s matematičkim sadržajem rasvijetlilo je, ali i zapečatilo "službenu" povijest o matematičkim dostignućima Egipćana. Razlog tome je njihova sličnost s današnjim matematičkim priručnicima u kojima su, bez objašnjavanja i dokazivanja kako se do toga došlo, dani gotovi "recepti" za rješavanje različitih matematičkih problema.

Prvi od tih papirusa se naziva *Ahmesov papirus*, prema pisaru koji ga je sastavio oko 1650. g. pr. Kr. Papirus je dug šest metara, širok trideset centimetara i opisuje oko osamdeset i pet različitih matematičkih problema. Drugi je tzv. *Moskovski papirus*, jer se čuva u Puškinovu muzeju, i datira iz 1850. g. pr. Kr. Dugačak je šest metara, širok osam centimetara i sadrži dvadeset i pet matematičkih problema. Oba su pisana hijeratskim pismom koje su egipatski pisari najčešće koristili za zapisivanje stvari iz svakodnevnog života.

Ahmesov rukopis nosi zanimljiv naslov: "Upute za poznavanje svih tajni koje su sadržane u stvarima", što govori u prilog tome kako je egipatskim svećenicima i pisarima matematika, iako korištena u praktične svrhe, prvenstveno je služila za upoznavanje skrivene biti stvari.

Egipatska matematika uglavnom se temeljila na dijeljenju, zbog već opisanog razumijevanja brojeva kao nečeg jedinstvenog. Oni su, dakle, govorili o cjelini i njezinim dijelovima, a to su bilježili tako da su na mjesto brojnika pisali hijeroglif "Horusova oka", koji simbolizira sposobnost viđenja cjeline, a u nazivnik broj koji govori o kojem dijelu cjeline se radi. Imali su posebne tablice za rastavljanje različitih razlomaka na zbrojeve korijenskih razlomaka, tj. razlomaka u čijim se brojnicima nalazi jedan. Na primjer, razlomak osam petnaestina, 8/15, oni bi predočili kao zbroj od jedne trećine i jedne petine, jer je 1/3+1/5 = 8/15. Tako predočenim razlomcima Egipćani su vrlo vješto računali. Jedino su za 2/3 imali poseban hijeroglifski znak.

Egipćani su množili na vrlo iznenađujući način, što je u Ahmesovom papirusu prikazano na primjeru 45 x 13. Jedan od množitelja, u ovom slučaju 13, množili su s višekratnicima broja dva, tj. s 1, 2, 4, 8, 16 i 32, i zbrajali one umnoške od kojih zbroj višekratnika od dva daje 45, što možemo pisati kao 13 x (20 + 22 + 23 + 25) = 13 x (1 + 4 + 8 + 32) = 585. Mogli bismo reći da su množili u binarnom sustavu, poput današnjih računala.

Kao primjer načina računanja potencija i zbrajanja, Ahmes iznosi sljedeći zadatak. Neko imanje sadrži sedam zgrada. U svakoj od njih je sedam mačaka. Svaka od njih je pojela sedam miševa, od kojih je svaki pojeo sedam zrna pšenice. A svako bi zrno moglo dati sedam mjerica žita. Koliko bi na imanju bilo ukupno zgrada, mačaka, miševa, zrna pšenice i mjerica žita? Rješenje je: 7 zgrada, 49 mačaka, 343 miševa, 2401 zrna, 16807 mjerica što ukupno iznosi 19607. Isti je problem rješavao i slavni Fibonacci, samo tri tisuće godine kasnije.

Jedan od zadataka čije je rješenje začudilo prevoditelje glasi ovako: Ako zbroj nepoznatog broja nekih stvari i njihove sedmine iznosi 19, koliki je broj stvari?

To bi danas zapisali kao linearnu jednadžbu s jednom nepoznanicom:

$$x + \frac{x}{7} = 19$$

Egipćani su to rješavali na sljedeći način. Pretpostavili su za rješenje npr. 7, sedmina toga je 1, a rješenje koje se tako dobije je 8, znači pogrešno. Ahmes, međutim, ispravno podučava svoje učenike kako trebaju povećati neispravno pretpostavljeni broj, u ovom slučaju 7, onoliko puta koliko iznosi omjer traženog i dobivenog broja (u ovom slučaju 19/8).

Ovaj način proračuna počeo se često koristiti na kraju 20. stoljeća pojavom računala. Koristi se u vrlo složenim elektrotehničkim proračunima linearnih jednadžbi, jer se na ovakav način do rješenja dolazi znatno jednostavnije negoli egzaktnim matematičkim metodama.

Za izgradnju veličanstvenih hramova i piramida bilo je potrebno i veliko znanje iz geometrije, o čemu svjedoče sljedeći opisi.

Poznavali su poseban slučaj geometrijske zakonitosti, danas nam znane kao Pitagorin poučak, prema kojemu je trokut s katetama tri i četiri, i hipotenuzom pet, pravokutan trokut. To im je služilo za određivanje pravog kuta, bez kojeg je nezamislivo bilo kakvo graditeljstvo.

Na jednom zidu hrama u Edfuu ostao je sačuvan način izračunavanja površine trapezoida i to množenjem poluzbrojeva nasuprotnih stranica. Formula nije potpuno točna, ali greška je manja od dva posto.

Za ilustraciju znanja i matematičke preciznosti egipatskih graditelja spomenimo "samo" neke činjenice: savršenu orijentaciju hramova prema stranama svijeta, dva milijuna kamenih blokova teških do pedeset četiri tone koji su ugrađeni u Veliku piramidu u Gizi s takvom preciznošću da se ni vlas kose ne može ugurati između njih. Uz to, pravi kutovi piramide su točni do ispod jedan posto, a stranice koje su dugačke dvjesto trideset metara u dužini se razlikuju samo za dvadeset centimetara.

U ***Moskovskom papirusu*** prikazano je najveće dostignuće egipatske geometrije, proračun volumena krnje pravilne četverostrane piramide, iako ne egzaktnom formulom kako smo navikli:

$$V = \frac{(a^2 + ab + b^2)}{3} h$$

nego opisno, ali potpuno ispravno kao na slici niže.

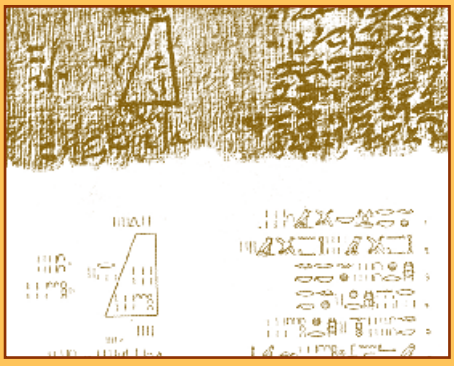

Ahmesov papirus (XV. dinastija, oko 1650. g. pr. Kr.) prikazuje matematičke proračune starih Egipćana i prijepis je još starijeg papirusa iz XII. dinastije.

Egipćani su poznavali i iracionalni broj π, vezu između opsega i promjera kružnice. Sam način računanja je također zanimljiv jer su koristili tijekom tolikih stoljeća spornu "kvadraturu kruga". Kvadrat stranice a = 16 ima istu površinu kao i krug polumjera r = 9, što bi prema današnjoj formuli izgledalo ovako:

$r^2 \pi = a^2$

odakle slijedi egipatski π

"π" = $(a/r)^2 = (16/9)^2$

koji približno iznosi 3,1605

U odnosu na 3,14159 pogreška je manja od jedan posto!

Ako su na samo dva papirusa ostala zapisana i sačuvana tolika znanja, ne možemo ni pretpostaviti što je sve bilo pohranjeno na desetinama tisuća papirusa koji su spaljeni u Aleksandrijskoj knjižnici. To nas podsjeća na dubinu kulturnog sloma antike nakon kojeg se toliko toga moralo, i još uvijek mora, ponovno otkrivati.

Povjesničari znanosti dosad nisu iznašli kako su Egipćani došli do tako visokog stupnja spoznaje. No, ne bi li možda bilo još važnije imati na umu za što i kako su oni ta znanja koristili? Poznato je da su puno veću pozornost poklanjali podizanju hramova i svetišta negoli izgradnji kuća i predmeta za svakodnevnu uporabu. Pritom su se ravnali prema matematičkim kanonima, pokušavajući uspostaviti sklad između Univerzuma, Hrama i Čovjeka.

SERAPEJ U SAKKARI

Marta Mihičić

Postoje materijalni ostaci drevnih civilizacija koji nas ostavljaju bez riječi. Neki nas oduševljavaju, neki ulijevaju strahopoštovanje, a neki oboje istovremeno. Nazivamo ih čudima, tajnama, misterijima zato što su nam nerazumljivi, a mnoge grane moderne znanosti često nemaju dovoljno dokaza kojima bi rasvijetlile ove zagonetke i svrhu njihova nastanka.

Sakkara u Egiptu

Bogato arheološko nalazište Sakkara u Egiptu krije mnoge takve ostatke. Nalazi se dvadesetak kilometara južno od Kaira, nedaleko od staroegipatskog grada Memfisa. Sakkara je bila memfijska nekropola, važan kompleks za kraljevske ukope i ceremonije tijekom više od tri tisuće godina. Zato se tu mogu vidjeti brojne mastabe[1], od kojih je najpoznatija ona dostojanstvenika Kagemnija, s lijepo očuvanim oslikanim zidovima po kojima su ispisani mudri savjeti za život. Od mnogih piramida iz Sakkare najpoznatije su Zoserova, također zvana i "stepenasta", te Tetijeva i Unasova.

[1] Tip grobnice pravokutnog oblika s ravnim krovom, ukošenim stranama i podzemnom grobnom komorom. *https://www.enciklopedija.hr*

Gotovo svake godine arheolozi otkriju nove hramove, mastabe i mumije, a smatra se da je to tek neznatni dio onoga što pijesak Sakkare i dalje skriva.

Serapej

Ono što privlači osobitu pažnju na ovom nalazištu je Serapej (lat. *Serapeum*), nekropola svetih bikova Apisa.

Strukturu Serapeja čini niz podzemnih odaja podijeljenih na dva dijela: *Mala galerija* i *Velika galerija*.

Mala galerija se smatra starijom, iako se ne zna sa sigurnošću kojem razdoblju pripada, a njena nadogradnja se pripisuje Ramzesu II. i njegovom sinu Khaemwasetu iz XIX. dinastije (13. st. pr. Kr.). U njoj se nalaze drveni sarkofazi i trenutno je zatvorena za javnost. Neki izvori navode da je u 7. st. pr. Kr. faraon Psamtik I. obnovio Malu galeriju koja je bila u stanju propadanja i izgradio Veliku galeriju dužine četiristo metara u kojoj se nalaze megalitni sarkofazi.

Serapej je dobio ime po grčkoegipatskom božanstvu Serapisu. U Memfisu je njegov kult bio povezan s kultom svetog bika Apisa. Drevni su Egipćani vjerovali da se sveti bikovi nakon smrti izjednačavaju s Ozirisom tvoreći boga Ozirisa-Apisa – Osorapisa. U periodu helenizma, za vladavine Ptolemeja I. Sotera (3. st. pr.

Kr.), to božanstvo postaje Serapis, no moguće je da su do tada neke karakteristike samog Osorapisa kao i obredi njegova štovanja bili izmijenjeni. U Egiptu se nalazi još jedan serapej, onaj u Aleksandriji. Ovaj u Sakkari bio je više povezan s bikovima, dok je aleksandrijski služio kao kultno središte Serapisa, božanstva složenog simbolizma koji se povezuje uz Sunce, podzemlje, plodnost, liječništvo i iscjeliteljstvo.

Mnogo je toga nerazjašnjeno oko vremena nastanka Apisova kulta i ove nekropole. O svetim bikovima pišu Herodot, Diodor Sicilski, Strabon, Plinije Stariji, Plutarh i drugi. Neki povjesničari pišu da kult Apisa u Memfisu datira još iz doba Menesa, kojeg se danas smatra ujediniteljem Gornjeg i Donjeg Egipta i osnivačem I. egipatske dinastije. Maneto, egipatski svećenik iz 3. st. pr. Kr., u svojim kronikama povezuje ga s II. dinastijom.

Neki izvori najstarije ukope smještaju u 14. st. pr. Kr. i povezuju s faraonom Amenhotepom III. iz XVIII. dinastije. Nakon njega, svete bikove kao simbole svoje kraljevske vlasti u Sakkari su ceremonijalno pokapali Amenhotep IV., Tutankamon, Horemheb, Seti I. i drugi faraoni. Neki faraoni prije Ramzesa II. nisu vršili ukope u Sakkari, a moguće je i da dokazi za to nisu pronađeni. Negdje se spominje da je Serapej kao mjesto za pokapanje Apisa napušten nakon smrti Kleoptare VII. (1. st. pr. Kr.), a negdje da je posljednji ukop mogao biti 170. g., za vladavine Marka Aurelija.

Otkriće Augusta Marietta

Grčki geograf Strabon iz 1. st. pr. Kr. spominje ukope i Serapej, ali i otežan pristup nekropoli zbog nanosa pustinjskog pijeska. Spominje da se iznad tog mjesta nalaze sfinge kojima se jedva vide glave jer su također zatrpane pijeskom. Ta je informacija bila okidač za francuskog egiptologa Augusta Marietta koji je u Egiptu tražio koptske spise za Muzej Louvre. Slijedeći Strabonov opis, Mariette je 1851. godine pronašao Serapej.

Kad sam prvi put ušao u Apisove grobnice, bio sam toliko preplavljen čuđenjem da je čak i sada, pet godina kasnije, taj osjećaj još uvijek živ u meni.

Zatekao je hodnike i niše sa sarkofazima, opljač-

kana ukopna mjesta, porazbacane amulete, posude, ušabtije, životinjske kosti. Većina tih predmeta danas se nalazi u Louvreu.

Zagonetni sarkofazi

Ono što i danas ne prestaje izazivati čuđenje i divljenje arheologa i posjetitelja jesu sarkofazi – posljednja počivališta svetih bikova Apisa.

Danas se tamo nalazi šezdesetak drvenih, granitnih, bazaltnih i – što je nevjerojatno – dioritnih sarkofaga! Iako su granit i diorit slični po strukturi, diorit je tvrđi i, koliko nam je poznato, nije ga bilo moguće obrađivati niti jednom tada dostupnom tehnologijom. Teže između šezdeset i osamdeset tona, a sami poklopci su teški oko dvadeset i pet tona.

Kojim alatima i strojevima su izrađeni? Kako su napravljeni podzemni tuneli i niše? Kako su sarkofazi postavljeni na svoje sadašnje mjesto? Kako ih se dopremalo i okretalo u uskim hodnicima? Teorija je mnogo, ali na ova pitanja još nisu ponuđeni zadovoljavajući odgovori.

U jednom uskom hodniku između Male i Velike galerije i danas stoji jedan sarkofag. Svojom monumentalnošću zaklanja prolaz tako da se jedva može proći pored njega. Budući da su ostali sarkofazi u svojim nišama, može se zaključiti da ova pozicija nije trebala postati mjesto njegova trajnog boravka. Zašto je ostavljen ondje, pitanje je na koje arheolozi nemaju odgovor.

Kad ih je Mariette pronašao, svi su sarkofazi bili otvoreni i prazni, osim jednog. Okupio je tridesetak radnika u nadi da će uspjeti podići poklopac zatvorenog sarkofaga, strepeći što će pronaći. Nisu ga uspjeli pomaknuti ni za milimetar. Vođen istraživačkom nestrpljivošću, nevoljko je posegnuo za dinamitom i raznio poklopac. Jedni izvori navode da je sarkofag bio prazan, a drugi da se raznesenim ostacima mumificiranog bika uskoro izgubio trag.

Gdje su nestale mumije svetih bikova iz ovih sarkofaga? Tko je otvorio sarkofage dijagonalno pomjerajući poklopce, ostavljajući dojam da je to učinjeno s nevjerojatnom lakoćom?

Spominje se da je Mariette pronašao dvije mumije bikova, ili pak jednu, a navodi se i da je pronašao samo kosti bikova, ili da su to bile ljudske kosti, te da je pronašao mumiju Khaemwaseta, sina Ramzesa II...

Na nekim sarkofazima se nalaze hijeroglifima ispisani zazivi bogova, podaci o bikovima poput datuma rođenja i smrti, imena faraona i još neki podaci vezani

za bikove i faraone. Nije isključeno da su imena faraona dodana kasnije, što baca sjenu na definiranje vremena prvih ukopa i korištenja ove nekropole.

Na jednom sarkofagu iz razdoblja Ptolemejevića piše:

O Apise-Ozirise, netko će stati iza tebe, tvoj brat će stati iza tebe, on stoji i neće poginuti iza tebe; (ti) nećeš poginuti, ti nećeš umrijeti, kroz cijelu vječnost Apise-Ozirise!

O Apise-Ozirise, Horus otvara tvoje oči umjesto tebe, da možeš vidjeti kroz njih.

Uspravi se za Horusa, da te produhovi i pošalje na nebo, Apise-Ozirise!

Mumificirani bikovi Apisi

Osim uz Ptaha, drevnog boga nevidljive i stvaralačke vatre, Apisov kult vezan je i uz nasljeđivanje vlasti. U sklopu krunidbene ceremonije, faraon je izvodio Apisa iz Ptahova hrama u Memfisu i polagao zakletve. Ako bi za vrijeme vladavine jednog faraona umrlo više bikova, svaki put bi se izvodio isti obred. Nakon smrti bika, tražila se nova Ptahova inkarnacija među bikovima koji su upravo došli na svijet. Taj se izgledom razlikovao od ostalih po rasporedu šara i točaka, u obliku raširenih krila supa, Mjeseca, trokuta, skarabeja, a svećenici su to znali prepoznati. Nakon ustoličenja, bik je, kao Ptahova inkarnacija i još jedna faraonova veza sa svetim, živio u Ptahovu hramu u Memfisu. Poslije prirodne smrti ili žrtvovanja bio je mumificiran i ceremonijalno sahranjen u Serapeju.

Simbolizam Apisa

Ostaju otvorena pitanja koja traže odgovor – čemu sve te ceremonije i obredi, potraga za svetim bikovima širom Egipta, monumentalni sarkofazi, čemu ulaganje tolike količine energije i vremena u živote i smrti bikova?

Tamo gdje su povijesni izvori nijemi, mitovi i simboli pričaju…

U slojevitoj i dubokoj egipatskoj mitologiji, Apis je bog Bik, zvan "Ptahova klica života". Stvoren je u trenutku kada je Ptahova vatrena munja udarila u mulj Nila. Rođen iz tog susreta nebeske snage i plodne materije, Apis simbolizira čovjekovu dvojnu prirodu – nebesku i zemaljsku, duh i materiju. Da bi čovjek svoju nebesku prirodu, cjelokupni humani potencijal, stavio u stanje potpune aktivnosti, treba ovladati svojom zemaljskom prirodom, nagonskim i animalnim snagama. Za to su bili pripremani faraoni kao predstavnici božice Maat, pravde, reda i harmonije.

Apis se prikazivao s ureusom među rogovima – svetom zmijom koja poziva na stalnu budnost svijesti i pažnju u odnosu na aktivnosti obje prirode.

Bik kao utjelovljenje materije, inercije i tromosti, istovremeno je izvor snage koja se, jednom pokrenuta, ne zaustavlja sve do cilja. Simbol je nade da se nepokretna materija može pokrenuti vlastitom voljom na putu prema Vječnosti, putu kojim je Oziris prošao.

Susret s nekropolom svetih bikova u Sakkari jedinstven je doživljaj. Dodirujući crni dioritni sarkofag ispisan hijeroglifima, pitamo se zašto se osjećamo uzvišeno pored tajanstvenih Apisovih sarkofaga, ili veličanstvenih piramida, Sfinge u Gizi, stupova Karnaka, Memnonovih kolosa? U ime čega su stvorena ova djela o kojima mi danas tako malo znamo? Možda zato da bi nas potraga za odgovorima odvela dalje i dublje, prema nama samima…

HUMANITARNI RAD AUDREY HEPBURN

Zdenka Cegur

Audrey Hepburn, filmska i kazališna glumica nagrađena Oscarom i humanitarka, rođena je kao Audrey Kathleen 4. svibnja 1929. u Bruxellesu.

Bila je jedino dijete barunice Elle van Heemstra, pripadnice nizozemske aristokracije, i Britanca Josepha V. A. Hepburna. Roditelji su joj se razveli kad je imala šest godina, a ona je očevo napuštanje obitelji nazvala jednim od najtežih trenutaka u svom životu. Ostala je živjeti s majkom u Arnheimu u Nizozemskoj, gdje ih zatiče Drugi svjetski rat. Tijekom nizozemske gladi 1944. godine ljudi su zbog oskudice hrane i hladnoće umirali na ulicama, a u to je vrijeme i sama Audrey oboljela od pothranjenosti i imala ozbiljne probleme s disanjem.

Kao dijete, svjedočila je mnogim nesrećama koje je proživljavala zajedno sa sunarodnjacima. Sve ju je to ponukalo da se priključi nizozemskom pokretu otpora za čije je potrebe sakupljala novac plešući balet. Bila

Živjeti je kao šetnja muzejom. Tek kasnije stvarno počnete upijati ono što ste vidjeli, razmišljati o tome, tražiti to u knjizi i prisjećati se – jer ne možete shvatiti sve odjednom.

su to iskustva koja će formirati njezine životne vrijednosti i usmjeravati je na humanitarni rad kojem se u kasnijim godinama u potpunosti posvetila, prvenstveno neumornom zalaganju i borbi za prava djece u najsiromašnijim zemljama svijeta. Posjećivala je siromašne i nerazvijene zemlje u Africi i Aziji, svjedočila i širila svijest o strašnim životnim uvjetima u tim zemljama, posebno gladi kojoj su bili izloženi.

Slovila je za skromnu, toplu, dragu i šarmantnu osobu kojoj su drugi uvijek bili na prvom mjestu. Govorila je: *Sa starenjem shvatiš da imaš dvije ruke – jednu s kojom možeš pomoći sebi i drugu s kojom možeš pomoći drugima*.

Audrey se proslavila filmovima *Praznik u Rimu* (1953.) i *Doručak kod Tiffanyja* (1961.). Bila je zamijećena zbog odjeće poznatih modnih kreatora, no samu sebe nije nikada smatrala modnom ikonom: *Nikad ne razmišljam o sebi kao o ikoni. Ono što je u glavama drugih, nije u mojoj. Ja samo radim svoj posao...*

"Treći svijet" je termin koji ne volim, jer svi smo mi jedan svijet.

Ljepota žene nije u odjeći koju nosi, u figuri njezina tijela ili načinu kako češlja kosu. Ljepota žene mora se vidjeti u njezinim očima, jer su one vrata njezina srca, mjesto gdje se nalazi ljubav. Ljepota žene nije ni u crtama lica, prava ljepota odražava se u njezinoj duši. Ljepota je briga koju daje drugima i u snažnim emocijama koje pokazuje, i ljepota žene s godinama samo raste!

Doživljavati Audrey samo u svjetlu njezina izgleda, ali ne i njezinih životnih uvjerenja koja su se potvrdila kroz brigu i pomaganje drugima, bilo bi vrlo površno. Unatoč uspješnom profesionalnom životu, nikada nije zaboravila koliko život može biti težak, ispunjen siromaštvom i nedaćama. To je i potvrdila svojim cjeloživotnim humanitarnim radom. *Rođena sam s ogromnom potrebom za ljubavlju i s velikom potrebom da je dajem… Ljudi, čak više nego stvari, moraju*

biti restaurirani, obnovljeni, oživljeni, popravljeni i spašeni. Nikada nikoga nemojte odbaciti… Moja prva velika misija u Etiopiji bila je samo privući pozornost, prije nego bude prekasno, na uvjete koji su prijetili cijeloj zemlji. Moja je uloga bila informirati svijet, pobrinuti se da narod Etiopije ne bude zaboravljen…

Humanitarni rad je za Audrey bio način života: *Briga o djeci nema veze s politikom. Mislim da će s vremenom, umjesto politizacije humanitarne pomoći, doći do humanizacije politike*. Dobrovoljno je nakon Drugog svjetskog rata vodila dječje programe na radiju, sudjelovala u projektima osiguranja čiste vode, hrane, zdravstvene skrbi, izgradnje škola od Vijetnama do Venezuele, od Turske do afričkih zemalja. Nije voljela izraz *Treći svijet* jer je smatrala da su podjele loše, da smo svi mi jedan svijet i da je upravo jedinstvo ono najdragocjenije u kojem se možemo osloniti jedan na drugoga. Za svoj humanitarni rad Audrey Hepburn je dobila 1992. godine *Medalju slobode*, najviše civilno odlikovanje koje dodjeljuje predsjednik Sjedinjenih Američkih Država.

Preminula je u svom domu u Švicarskoj 20. siječnja 1993. godine. Nakon njezine smrti osnovana je Zaklada Audrey Hepburn koja se zalaže za provođenje obrazovnih programa u Etiopiji, Ruandi, Somaliji, Sudanu i Eritreji. Ukupan prihod od prodaje knjige njezina sina Seana Ferrera, *Audrey Hepburn: Elegantni duh*, također je darovan zakladi. U sjećanje na njezin neumoran dobrotvorni rad, postavljena je u sjedištu UNICEF-a 2002. godine statua žene i djeteta nazvana "Audreyn duh".

Neka tvoje srce ne bude oholo zbog onoga što znaš.
Poslušaj savjet neznalice kao i učena čovjeka,
jer nema granica umijeću,
i ne postoji onaj koji je postigao savršenstvo.

Ptahotep